SHAXSIY YETUKLIK EKOLOGIK MADANIYATNING TARKIBIY KOMPONENTLARINI BIRLASHTIRUVCHI INTEGRATOR OMIL SIFATIDA

Oila va gender ilmiy tadqiqot instituti 2-kurs tayanch doktoranti,
TMC insituti Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi
Yusupova Muhabbatxon Abdullajon qizi
+998887588822
muhabbatxonyusupova3@gmail.com

Annotatsiya: *Ekologik madaniyat jamiyat taraqqiyotining muhim ko’rsatkichlaridan biri hisoblanadi va u inson hayoti, atrof-muhit hamda global miqyosda barqaror rivojlanishning asosi bo’lib xizmat qiladi. Shu boisdan ekologik madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish masalasi mustaqil O‘zbekistonning ijtimoiy-ma’naviy taraqqiyotida dolzarb ahamiyatga ega. Ekologik madaniyat bir nechta tarkibiy qismlardan iborat bo‘lib, ularga ekologik bilim, ekologik ong, ekologik qadriyatlar, ekologik faoliyat va ekologik javobgarlik kiradi. Shu bilan birga, insonning shaxsiy yetukligi bu tarkibiy qismlarni yagona sistemasiga birlashtira oladigan integrator omil sifatida muhim rol o‘ynaydi.*

Kalit so‘zlar: *shaxsiy yetuklik, ekologik madaniyat, integratsiya, tarkibiy komponentlar, ekologik ong, mas’uliyat, barqaror rivojlanish, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy ong, ekologik tarbiya.*

Ekologik madaniyatning asosiy tarkibiy qismlarini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, ular orasidagi o‘zaro uzviylik va bir-birlari bilan bog‘liqligi shaxsiy yetuklik mezonlarida to‘liq namoyon bo‘ladi. Ekologik bilim insonning atrof-

muhit haqidagi ilmiy-tabiiy tasavvurlarini anglatadi, ekologik ong esa ana shu bilimlar asosida hayotga, voqelikka va tabiatga bo‘lgan ongli, mas’uliyatli munosabatni ifodalaydi. Ekologik qadriyatlar – bu inson ma’naviyatida tabiatga nisbatan shakllangan mezon va baholar tizimi bo‘lib, ular kishining harakati va qarorlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ekologik faoliyat atrof-muhitni saqlash va himoya qilishga, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanishga qaratilgan amaliy harakatlarni o‘z ichiga oladi. Ekologik javobgarlik esa, inson va jamiyat oldida tabiatga nisbatan mas’uliyat sezgi va javobgarlik hissi mujassam bo‘lgan tushunchadir. Mazkur barcha tarkibiy qismlarning mazmunan bir-biriga bog‘liq va o‘zaro ta’sirchanligi shaxsiy yetuklik orqali namoyon bo‘ladi. Shaxsiy yetuklik deb, insonning ongli, mustaqil qaror qabul qila oladigan, o‘zining va jamiyatning taraqqiyotiga, atrof-muhitga nisbatan mas’uliyat bilan yondashadigan, muammolarni tizimli hal etuvchi, yuqori ma’naviy fazilatlarga ega shaxsiy sifatini tushunamiz. Shaxsiy yetuklik ekologik madaniyat tarkibiy qismlarini o‘zida mujassamlashtirib, ularni yagona integrallashgan tizimga birlashtiradi. Bu esa inson o‘zini tabiatning ajralmas bo‘laka sifatida anglashida, atrof-muhitga ongli yondashishda, ekologik qadriyatlar, bilim va ongni hayotga tadbiq etishda o‘ziga xos asos bo‘ladi [1].

Shaxsiy yetuklikning asosiy belgilaridan biri – bu o‘zini anglash va o‘z harakatlariga mas’uliyat bilan yondasha olishdir. Bunday shaxs tabiiy resurslardan foydalanganida, chiqindi miqdorini kamaytirganida, energiyani tejaganida yoki ekologik halokatlar oldini olish borasida amaliy qadamlar qo‘yganida, ichki motivatsiya va ekologik ong asosida faoliyat yuritadi. U ko‘proq, ekologik madaniyatning barcha komponentlarini o‘z faoliyatida uyg‘un uyg‘otgan holda namoyon bo‘ladi. Zero, har qanday ekologik qaror yoki faoliyat asosida shaxsning yetuklik darajasi muhim rol o‘ynaydi. Ushbu

yetuklik insonning atrof-muhitga bo‘lgan munosabatidan tortib, to butun jamiyatning madaniy rivojlanishigacha bo‘lgan jarayonlarda hal qiluvchi omilga aylanadi. Ekologik madaniyat rivojida shaxsiy yetuklikning ustuvor ahamiyati shundaki, u insonda ekologik bilim va ongingina emas, balki tabiatga nisbatan chuqur hurmat va mas’uliyat tuyg‘usini va hayot falsafasini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bunday yetuklikka erishgan shaxs o‘z hayotining barcha jabhalarida ekologik madaniyat mutanosibligini saqlab, atrof-muhitga salbiy ta’sir qilmaydigan turmush tarzini ongli ravishda tanlay oladi. Shaxsiy yetuklikning rivoji bilan ekologik ong, bilim va qadriyatlar amaliyotga chuqur singadi va barqaror rivojlanishning zamimini yaratadi. Ayni paytda inson shaxsan o‘zining ekologik javobgarligi va harakatlariga tayanib, boshqa kishilar uchun namunali bo‘lishga harakat qiladi, jamiyatda ekologik madaniyat rivojiga o‘z hissasini qo‘shadi.Ekologik madaniyatni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida shaxsiy yetuklikning boshqa bir muhim aspekti inson tomonidan erkin qarorlar va tanlovlar qilish imkoniyatidir. Bunday shaxs ekologik inqiroz xavfini to‘g‘ri baholab, uni oldini olish hamda barqaror taraqqiyot uchun zarur bo‘lgan harakatlarni amalga oshiradi. Ekologik bilim va ongdan foydalanib, ekologik muammolar yechimi uchun yangi g‘oyalar va innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqadi. Shu sababli shaxsiy yetuklik ekologik madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini integrallashgan holda jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi sifatida maydonga chiqadi [2].

Shaxsiy yetuklik o‘z navbatida, inson hayotida ekologik qadriyatlarning shakllanishiga, ekologik bilimlarni ongli o‘zlashtirishga va ekologik mas’uliyat hissini chuqurlashishiga olib keladi. Bunday yetuklikka ega shaxs atrof-muhit hamda tabiat resurslariga g‘amxo‘rlik bilan yondashadi. Bu esa, o‘z-o‘zidan ekologik faoliyat kulturasi, ekologik savodxonlik, toza va obod atrof-muhit

uchun faol kurashish, chiqindini qisqartirish, yashil texnologiyalardan foydalanish kabi muhim ekologik qadriyatlarning hayotga chuqur singishiga turtki beradi. Ekologik madaniyatda shaxsiy yetuklikning yetakchi roli inson ongini yangilash, ekologik jarayonlarda faollik va mustaqil tashabbus ko‘rsatish, zamonaviy ekologik muammolarni hal qilishga individual hissasini qo‘shish bilan faol ifodalanadi. Hozirgi globallashuv va tez o‘zgarayotgan dunyoda ekologik muammolar tobora murakkablashib bormoqda. Bu muammolarni hal qilish uchun har bir inson ekologiya sohasida muayyan bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, zamon talablari asosida ongini yangilashi, ekologik qadriyatlarni o‘z hayotiga tatbiq etishi va, eng muhimi, o‘zini tabiat va jamiyat oldidagi mas’uliyatli shaxs deb his qilishi kerak. Shaxsiy yetuklik aynan ana shu muammolarga to‘g‘ri yechim topishda, kelajak avlodlarga sog‘lom va toza muhit qoldirishda beqiyos rol o‘ynaydi. Mazkur jihatni inobatga olgan holda, jamiyatda ekologik madaniyatni yuksaltirish, avvalo, shaxsiy yetuklik mezonlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir [3].

Shaxsiy yetuklik orqali inson o‘z hayot yo‘li va faoliyatida ekologik masalalarni to‘g‘ri hal qilish, muammolarni ko‘ra olish, ularni bartaraf etishda faol pozitsiyada turish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ekologik madaniyat bu nafaqat ilmiy-tabiiy bilimlar majmui, balki inson hayotining barcha sohalarida ekologik qadriyatlarning amalda namoyon bo‘lishidir. Demakki, shaxsiy yetuklikning o‘zi, ekologik madaniyatning ajralmas qismi bo‘lib, yurt taraqqiyoti va bashariyat kelajagini ta'minlashning muhim asosidir. Ekologik madaniyat taraqqiyotida shaxsiy yetuklikning o‘rni gitologik va psixologik nuqtai nazardan ham alohida ahamiyatga ega. Chunki har bir inson o‘zining individual rivojlanish darajasiga ko‘ra ekologik masalalarga yondashadi, muammolarni idrok etadi hamda ularga yechim topishga intiladi. Shaxo‘ saning o‘ziga xos, betakror dunyoqarashi va yondoshuvi ekologik madaniyatning

yanada rivojlanishiga, ekologik qadriyatlar va ongni jamiyatda joriy qilishga yordam beradi. Shaxsiy yetuklik natijasida inson jamiyatda ekologik ahamiyatga ega bo‘lgan ijtimoiy jarayonlar, qonunchilik, sotsial normalar va qadriyatlarga ham ongli yondashadi. Bu esa ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot uchun yangi yo‘llar ochadi. Ekologik madaniyatning barcha komponentlari – ekologik bilim, ekologik ong, qadriyatlar, faoliyat va javobgarlik – shaxsiy yetuklikning rivojlanishiga tayanadi. Shaxsiy yetuklik inson ijtimoiy va ekologik muammolarni idrok qilish hamda hal qilishi uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni mustahkamlaydi, mustaqil va mas’uliyatli shaxs sifatida jamiyatda faol ishtirok etish, atrof-muhitga nisbatan ongli va ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish imkonini yaratadi. Shu asosda har qanday kasb yoki ijtimoiy guruhga mansub shaxs ekologik masalalarni to‘g‘ri anglaydi, ekologik qadriyatlarni ichki e'tiqodiga aylantiradi va ularga amal qilib yashaydi.Ekologik madaniyat va shaxsiy yetuklik o‘zaro bog‘liqligi orqali inson hayotida uzviy uyg‘unlik hosil qiladi. Ya’ni, shaxsiy yetuklik darajasi oshgan sari, ekologik madaniyat ham chuqur va barqaror shakllanishiga zamin yaratiladi. Ekologik madaniyatli shaxs esa doimo tabiat va atrof-muhitni asrashga, ekologik xavfsizlikni ta’minlashga, jamoatchilikda ekologik ongni oshirishga harakat qiladi. Bunday shaxs ekologik qadriyatlar va bilimlarni o‘zining harakatlari, tashabbuslari va hayoti orqali namoyon etadi. Zero, ekologik madaniyat, ilg‘or taraqqiyot yo‘li va barqaror jamiyat uchun muhim mezondir. Shaxsiy yetuklik bilan uyg‘unlashgan ekologik madaniyat jamiyatda halol, fidokor va sadoqatli fuqarolarni tarbiyalashga olib keladi [4].

Xulosa: Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, shaxsiy yetuklik ekologik madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini o‘zida mujassamlashtirib, ularni yagona tizimda birlashtiradigan asosiy integrator omil hisoblanadi. Shaxsda yetuklik darajasining oshishi natijasida ekologik bilim va ong, qadriyatlar,

faoliyat va javobgarlik o‘zaro uyg‘unlashib, jamiyatda ekologik madaniyatning rivojlanishiga xizmat qiladi. Aynan shaxsiy yetuklik orqaligina inson va jamiyat ekologik inqiroz oldini olish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash, barqaror taraqqiyotga erishishda yetakchi o‘ringa ega bo‘ladi. Shu boisdan shaxsiy yetuklik darajasi yuksak, ekologik madaniyatli insonlarni tarbiyalash har bir jamiyatning strategik vazifasidir. Ekologik madaniyat va shaxsiy yetuklik uyg‘unligi kelajak avlodlarga toza, obod va baraka topgan muhit qoldirishga, tabiatga ehtirom va mas’uliyat bilan munosabatda bo‘lishga poydevor bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, Q. (2019). "Ekologik madaniyat va ijtimoiy taraqqiyot". O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi nashriyoti.

2. Davlatov, S. (2021). "Ekologik ongni shakllantirishda oila va ta’lim muassasalarining roli". Ma’naviyat, 2(16), 88-92.

3. Ergashev, S. (2017). "Ekologik-merosni saqlashda madaniyatning o‘rni". O‘zbekiston tarixi, 1(9), 191-197.

4. Islomova, N. (2018). "Ekologik qadriyatlarni shakllantirishda shaxsiy yetuklikning ahamiyati". Jamiyat va Innovatsiyalar, 3(5), 73-76.

5. Karimov, B., & Ortiqova, M. (2019). "Yoshlar ekologik madaniyatining zamonaviy tendensiyalari". O‘zbekiston Milliy Universiteti Ilmiy axborotnomasi, 6(2), 60-65.

6. Meliboev, A. (2021). "Ekologik xavfsizlik va axborot madaniyati". Barqaror taraqqiyot va hayot, 2(13), 25-29.

7. Nurmatov, Z. (2020). "Ekologik madaniyat va shaxsiy kamolot". O‘zbekistonda innovatsiya, 5(10), 39-43.

8. Rasulova, L. (2021). "Ekologik qadriyatlar va shaxsiy yetuklik: nazariya va amaliyot". Ilm va Zamonaviylik, 4(6), 82-89.